

Hol tart a következő generációs katalógus?

260 amerikai és kanadai egyetemi könyvtár online katalógusának vizsgálatát bemutató tanulmány

Az ún. *következő generációs katalógus* (next generation catalog = NGC) fogalma nem újdonság a könyvtárosok számára. A kor követelményeinek megfelelő, fejlett online katalógus témája először 1997-ben bukkant fel a szakajtóban (*Trommer*, 1997), majd 2006-ban egy konkrét projekt kapcsán merült fel a téma (az Endeca bevezetése a North Carolina-i Egyetemen – *Antelman et al.*, 2006), míg a következő évben *Marshall Breeding* foglalta össze egy hosszú tanulmányban a következő generációs katalógus jellemzőit (*Breeding*, 2007), így a fogalom konkrét formát öltött. Három gyakorlati vizsgálat is született a témában. Az első tizenhárom új-zélandi egyetemi könyvtár OPAC-jait elemezte (*Luong és Liew*, 2009), s arra az eredményre jutott, hogy nagyon sok kívánatos funkció (pl. címkefelhő, facettás navigáció, népszerűségi ráta, hasonló témájú dokumentumok ajánlója) hiányzik a katalógusokból. Egy másik szignifikáns tanulmány (*Merčun és Žumer*, 2008) hat OPAC (a szlovén közös katalógus – COBISS, négy amerikai közkönyvtár és a WorldCat) jellemzőit hasonlította össze az Amazon tulajdonságaival. Véggökövetkezésük az volt, hogy bár felületük modernizálásában a katalógusok törekszenek arra, hogy tartsák a lépést a kor követelményeivel, a kínált funkciók messze elmaradnak az Amazon által felkínáltakétól. A harmadik tanulmányban (*Yang és Hofmann*, 2010) három független integrált könyvtári rendszer (Koha, Evergreen és Voyager) online katalógusait vizsgálták a következő generációs katalógus *Breeding* által definiált jellemzőinek fényében. A vizsgálat eredménye szerint a Koha OPAC-ja közelíti meg leginkább az NGC-t hat jellemzővel, a következő, az Evergreen négy NGC-jellemzővel bír, míg a Voyager mindössze három elvárt tulajdonságot tudott felmutatni.

A tanulmány arra keresi a választ, hogy a jelenlegi online katalógusok mennyiben közelítik meg a

következő generációs katalógus követelményeit az egyetemi könyvtárakban, Észak-Amerikában. A szerzők véletlenszerűen választottak ki 260 főiskolát és egyetemet a 2560 számon tartott akadémiai intézmény közül (tehát a teljes állomány körülbelül 10%-át), hogy statisztikai módszerekkel vizsgálják azok könyvtárainak online katalógusait. A szerzők egy tizenkét jellemzőből álló listát használtak abból a célból, hogy felbecsüljék és összehasonlítsák, majd értékeljék a vizsgált könyvtárak online katalógusainak tulajdonságait. A lista a következő generációs katalógusnak a könyvtári szakirodalomban egységesen elfogadott tizenkét legfontosabb jellegzetességét (*Yang és Wagner*, 2010) tartalmazza. A vizsgálatot végzők OPAC-ként tekintettek mindarra, amit a könyvtárak „katalógusként” jelöltek meg, holott azok némely esetben „discovery tool”-ként (felfedező eszköz) vagy „discovery layer”-ként (felfedező réteg) voltak megnevezve. Ezek lényege, hogy meglévő OPAC-modulra épülve (annak háttérével), kiegészítő funkcióként működnek, és a vizsgált könyvtárak 16%-ában találtak ilyen eszközöket. Az intézmények 69%-a csak hagyományos online katalógust használ gyűjteménye prezentálására. Néhány könyvtár egy időben több OPAC-felületet is használt, ezért minden felület külön lett kielemezve. Mivel egyes könyvtárak ugyanolyan típusú katalógust használnak, ezért ezeknek csak egy példányát vizsgálták. A kiválasztott intézmények 15%-ának nem volt weboldala vagy nem biztosítottak online hozzáférést a katalógusaikhoz, illetve csak tagjaik számára (felhasználónév és jelszó használatával) tették lehetővé a katalógus elérését, így ezek a felmérés során nem voltak vizsgálhatók. Mindent összevetve 233 egyedi OPAC lett analizálva. Az adatgyűjtés 2009 szeptembere és 2010 júliusa között zajlott.

Az eredmények bemutatása a következő generációs katalógus tizenkét legfontosabb jellemzője mentén:

1. Egyponthozzáférési lehetőség a könyvtár összes forrásához. Az online katalógusnak akár egyszerű, akár egyesített keresés segítségével biztosítani kell a hozzáférést a teljes állományhoz, beleértve az elektronikus adatbázisok cikkeit, a könyveket, a digitális gyűjtemények anyagait. Egyetlen keresés el kell, hogy vezessen az összes releváns találathoz a mapség leginkább jellemző, külön adatbázisokban való keresés helyett.

A vizsgálat során komoly hiányosságokat találtak a szerzők az egyponthozzáférés biztosításánál, különösen a digitálisan archivált tételek elérése, illetve a cikk-szintű visszakeresés területén. Egyszerű keresés esetén a klasszikus OPAC-kal rendelkező intézmények egyikében sem voltak adatbázisban tárolt cikkek a találati listában. A teljes mintából mindössze kilencben – és ezek mindegyike felfedezőeszköz (discovery tool) volt, hét esetben a WorldCat Local, kettőben pedig a Summon – működött a cikk-szintű visszakeresés. A WorldCat Local lehetővé teszi a szimultán keresést többféle cikk-adatbázisban, helyi és konzorcionális katalógusokban. Egyedül az említett két alkalmazásról mondható el, hogy teljesítik az egyponthozzáférés összes kritériumát.

Két további eszköz, az Ex-Libris IKR Primo-ja és az Innovative Interfaces Encore-ja szintén biztosítja az egyesített keresést, azonban nem egyetlen lépésben.

Az egyesített keresés az egyik legfontosabb, ugyanakkor legbonyolultabb elvárás, nem csupán technikai szempontból, hiszen a különféle adatbázisokban történő keresést, és azok egységes megjelenítését lehetővé tevő informatikai alkalmazásokon túl üzleti megállapodások is szükségeltetnek ahhoz, hogy a különféle szolgáltatók különböző adatbázisai ilyen formában elérhetőek legyenek a könyvtárak online felületein.

Mindazonáltal elmondható, hogy a könyvtárak komoly lépéseket tettek annak érdekében, hogy minél több tartalmat tegyenek elérhetővé. Különösen nagy lépések születtek a folyóiratcikkek kereshetősége, továbbá az e-könyvek és periodikák teljes szövegű elérésének biztosítása területén.

2. Modern arculat. A könyvtári katalógusoknak az e-kereskedelmi felületekhez hasonlító, modern és felhasználóbarát online felületekkel kell rendelkezniük. Ez a kritérium meglehetősen szubjektív és nehezen értékelhető, de a felületeknek

a Google, a Netflix vagy az Amazon oldalaihoz hasonló benyomást kellene kelteniük.

Ennek a feltételnek a vizsgálatok a szerzők egy négyfokozatú skálán értékelték az online katalógus kinézetét: gyenge, OK, jó, nagyszerű. A „gyenge” értékelést a vizuálisan idejétmúlt és minimális funkcióval rendelkező katalógusok kapták. Az „OK” értékelésűek a klasszikus OPAC minden tulajdonságával rendelkeznek, de hiányoznak a modern szolgáltatások és kinézet, míg a „jó” és „nagyszerű” értékelést kaptak úgy vizuálisan, mint funkcionalitásban megfelelőek voltak. A végeredmény szerint a vizsgált OPAC-ok 50%-a kapta a két legjobb értékelést.

3. Gazdagított tartalom. A könyvtári katalógusoknak a könyvborítók képét, és hozzáadott tartalmakat – kommenteket, értékeléseket, leírásokat, címkéket – is kellene tartalmazniuk. A gazdagított tartalom származhat az olvasóktól vagy kereskedelmi forrásokból, vagy akár mindkettőből.

A katalógusok körülbelül 46%-a tartalmaz könyvborítókat. Közel egyharmaduk összefoglalókat, tartalomjegyzékeket, szemelvényeket, és ismertetések is közöl. Körülbelül 12%-nál található címkézés, 10%-nál értékelések. Leírásokat a minta 3%-ában, kommenteket pedig 2%-ában találtak a szerzők. Ennél az opciónál minden esetben csak azokat a tartalmakat vették figyelembe, ahol maga az OPAC tartalmazza a gazdagított információt, a külső forráshoz linkeltek nem. A gazdagított tartalom nagy része külső forrásokból származott, kereskedelmi vagy ingyenes internetes tartalmakból (pl. Amazon vagy Google Books). Sajnos a katalógusoknak csak kis hányada teszi lehetővé a felhasználói tartalomgazdagítást: 12%-uknál lehet címkézni, és még mindig nem általános a kommentelés és leírás lehetőségének biztosítása.

4. Facettás navigáció. Az OPAC-ok képesek kell legyenek arra, hogy a találati eredményeket kategóriák szerint rendezve prezentálják, különböző rendezési szempontok – például téma, dátum, nyelv, elérhetőség, formátum, hely – szerint. Ez a funkció szűkítési lehetőséget kínál egy találati halmazon, a választott jellemző alapján.

Bár a kereskedelmi weboldalaknál már teljesen általános ez a funkció, az online katalógusoknál még mindig várat magára: csak 13%-uknál volt fellelhető ez a lehetőség. Ebből a harminchat katalógusból harminc felfedezőeszköz (discovery tool)

volt, a maradék hat a *Koha*, az *Auto-Graphics* és a *Polaris* integrált rendszerek OPAC-jai voltak.

Az eredmények alapján kiderült az is, hogy nincs egységes facettarendszer, a könyvtárak maguk határozzák meg, hogy milyen facettákat preferálnak, a helyi igények szerint (pl. gyűjtemény, szerző, elérhetőség, osztályozási jelzet, formátum, kulcsszavak...).

5. Az egyszerű keresés mezője az összetett kereséshez vezető linkkel, a felület minden oldalán. A Google vagy az Amazon oldalain található kéhez hasonló keresődoboz, ami elvezet az összetett kereséshez, ha arra lenne szükség. Bár a következő generációs katalógus egyik legfontosabb jellemzőjeként lett definiálva, mégis, egyelőre kevés OPAC-ban találjuk meg, ami talán abból is adódhat, hogy a könyvtárosok általában az összetett keresésben bíznak, így nem tartják annyira fontosnak az egyszerű/gyors keresést, mert kevésbé precíz találatokat ad.

A felhasználók számára igen hasznos, és a webes világban már oly megszokott (pl. Google) gyorskeresés mezője a vizsgált minta mindössze huszonhat OPAC-jában volt jelen. A többi katalógus esetében egyszerű kereséssel indíthatunk, de a keresőmező azután „elvész” a navigáció során, vagy eleve általános, illetve összetett keresést ajánl fel a rendszer.

A vizsgálatok során lezajlott beszélgetésekből kiderült, hogy bár az integrált könyvtári rendszerek fejlesztői felajánlják ezt a lehetőséget, az egyetemi könyvtárak nagy része nem kéri, nem él vele, a már említett precizitási hiányosságok miatt.

6. Relevancia. A relevancia alapján történő rendezést a könyvtárosok problematikusnak találják, a következő generációs katalógusnak tökéletesítenie kell ezt a funkciót a precizitás növelésével. A használati/forgalmazási statisztikák bevonása fontos lehet, hiszen a gyakoribb használat a dokumentumok népszerűségét és hasznosságát is kifejezi, így e tulajdonságok alapján egy-egy mű előrébb sorolódhatna a relevancialistán.

Ezt a funkciót a vizsgált online katalógusok egyikében sem találták meg a szerzők.

7. Úgy érti,...? Az automatikus helyesírás-ellenőrzés fontos lehet, ha elütés miatt nem sikerül a keresés. Ilyenkor a rendszer felajánlhatja a helyes, illetve a hasonló szót/kifejezést, melyre kattintva ismét lefuthat a keresés.

A vizsgált OPAC-ok harmadában megtalálható ez a funkció, a helyes szó linkként viselkedik, és elvezet a megfelelő találati listához. 52%-ukban a bizonyítható előnyök ellenére sincs jelen ez a lehetőség. Más rendszerek egyéb lehetőségeket ajánlanak fel: például hasonló kifejezések, címek stb. közötti böngészést, vagy az újbóli keresés lehetőségét. Kiábrándító, hogy a minta több mint felében a vitathatatlan hasznosság ellenére nincs jelen ez a funkció.

8. Ajánlások/kapcsolódó anyagok. Az e-kereskedelmi felületekről ismerős „Mit vettek még, akik ezt vették?” mintájára, a forgalmi statisztikák alapján, a hasonló érdeklődésű olvasók által kivett dokumentumokat kínálva „Mit kölcsönöztek még, akik ezt kölcsönözték?”-jellegű ajánlásokat jeleníthetne meg a katalógus.

Az online katalógusok egyike sem képes a forgalmi statisztikák alapján ajánlólistát prezentálni, de a könyvtárak próbálják ezt a funkciót más, már meglévő lehetőségekkel helyettesíteni, például azonos szerző vagy téma alapján új keresést felajánlani, mint kapcsolódó dokumentum, illetve módot adnak ezek kombinálására is, egyetlen keresésben. A minta 34%-ában találtak valamiféle konkrét/jellemző nyelvezetet az ajánlásoknál, például a következő kifejezéseket: „hasonló tételek közötti böngészés”, „további találatok a szerzőtől / a témában”, „hasonló tételek a polcon” stb.

9. Felhasználói közreműködés. A következő generációs katalógus lehetővé teszi, hogy a szabványos könyvtári leírások mellett a felhasználók adatokat rögzítsenek az egyes rekordokhoz: tartalmi leírásokat, összefoglalókat, ajánlásokat, kritikát, kommenteket, értékelést, címkézést. A címkefelhők belépési pontok lehetnek, a leíró kulcsszavak elvezetnek a leggyakrabban használt tételekhez.

Itt csak azok az OPAC-ok és felfedezőeszközök voltak figyelembe véve, amelyek saját felületükön engedélyezik a felhasználói közreműködést, szemben azokkal, amelyek más szolgáltatástól vagy alkalmazásból (mint amilyen pl. a *LibraryThing* közösségi oldal) veszik át az ilyen jellegű tartalmat. A vizsgált mintában kizárólag a címkézés (11%), értékelés (4%), beszámoló (7%) és a kommentelés (1%) volt engedélyezett, egyiküknél sem volt lehetőség összefoglalók, annotációk, leírások használók általi hozzáadására. Az ilyen jellegű funkciók alacsony aránya arra utalhat, hogy a könyvtárak talán féltik a leírások minőségét, szakmai színvo-

nalát a „laikus” felhasználók kiegészítéseitől, annak ellenére, hogy számos tanulmány ecseteli a közösségi címkézést, a folkszonómia előnyeit, hasznosságát, hatékonyságát a visszakeresésben. Talán az is gond lehet, hogy kevés a tapasztalati beszámoló a felhasználói közreműködést engedélyező könyvtáraktól e funkciók menedzselésével kapcsolatban. Kérdéses a felhasználói hajlandóság is az együttműködésre, használnák-e ugyanúgy és ugyanannyian ezeket a funkciókat egy könyvtári katalógus esetében, mint ahogy teszik például a *LibraryThing* vagy az *Amazon* felületén? Mert ha nem, érdemesebb inkább együttműködni és átvenni a tartalmat ezektől a forgalmasabb szolgáltatásoktól. Felmerülhet az is, hogy vajon megfelelően értelmezik-e a felhasználók a *leírás*, *beszámoló*, *ajánlás* fogalmait, hogy adekvát tartalmakat rögzítsenek a megfelelő helyeken?

10. RSS-csatornák. *Az RSS-csatorna használata jó módszere annak, hogy az arra feliratkozott felhasználókat weboldalaink folyamatosan frissülő tartalmaihoz irányítsuk, például könyvlistákhoz, a leggyakrabban forgalmazott dokumentumok listájához, hírekhez stb.*

11. Közösségi oldalak integrációja. *E funkció segítségével az olvasók megoszthatják barátaikkal, ismerőseikkel a kiválasztott könyvtári tételek linkjeit a Facebookon, Twitteren és más közösségi oldalakon.*

12. Perszisztens linkek használata. *A stabil URL másolható, megosztható, és állandó hozzáférést nyújt az adott könyvtári tartalomhoz.*

A vizsgált katalógusok mindössze 3%-a használ RSS-csatornát, 23%-uk rögzít perszisztens linkeket a bibliográfiai rekordokban, és kb. 8%-uk képes tartalmaik megosztására a közösségi oldalakon. Figyelembe véve hasznosságukat, a legtöbb online katalógus esetében sajnos hiányoznak ezek a funkciók.

A vizsgálat eredményeit összesítve megállapítható, hogy a következő generációs katalógus tizenkét jellemzőjét egyetlen vizsgált katalógus sem tudta felmutatni. A legjobb eredmény tíz jellemző megléte volt, egyetlen OPAC esetében, míg a vizsgált katalógusok kb. 16%-a egyetlen NGC-tulajdonságot sem tudhat magáénak. A legtöbb katalógus egy-hat jellemzővel bírt. A hét vagy több ilyen funkciót prezentáló alkalmazás többsége felfedezőeszköz volt, a WorldCat Local-lal és a Summonnal az élen, ez felveti a kérdést, hogy vajon a fel-

fedezőeszközök valósítják-e majd meg a következő generációs katalógus kívánalmait? Két funkció egyik OPAC-nál sem volt jelen (relevancia, és ajánlások/kapcsolódó anyagok), ezek forgalmi statisztikákon alapuló szolgáltatások.

Összességében, bár szép eredmények születtek, főként a felület modernizálása, a teljes szövegű elérés és a gazdagított tartalom területén, ugyanakkor komoly hiányosság, hogy az egyetemi könyvtárak többségében hiányzik a cikkszintű visszakeresés az adatbázisokban és a digitális gyűjteményekben. A katalógusok 73%-ánál hiányzik az egyesített keresés, ami komoly hiányosság: a könyvtárak és a különféle tartalomszolgáltatók együttműködése nélkül nem valósulhat meg az egy pontos elérés, és így a valódi következő generációs katalógus.

Irodalom

Antelman, K. – Lynema, E. – Pace, A.K. (2006): Toward a twenty-first century library catalog. = *Information Technology and Libraries*, Vol. 25, No. 3, p. 128–139.

Breeding, M. (2007): Introduction = *Library Technology Reports*, Vol. 43, No. 4, p. 5–14.

Luong, T.D. – Liew, C.L. (2009): The evaluation of New Zealand academic library OPACs: a checklist approach. = *Electronic Library*, Vol. 27, No. 3, p. 376–393.

Merčun T. – Žumer, M. (2008): New generation of catalogues for the new generation of users: a comparison of six library catalogues. = *Program: Electronic Library and Information Systems*, Vol. 42, No. 3, p. 243–261.

Trommer, D. (1997): Open market goes live with next-generation catalog solution. = *Electronic Buyers' News*, No. 1075, p. 90.

Yang, S.Q. – Hofmann, M.A. (2010): The next generation library catalog: a comparative study of the OPACs of Koha, Evergreen, and Voyager. = *Information Technology and Libraries*, Vol. 29, No. 3, p. 141–150.

Yang, S.Q. – Wagner, K. (2010): Evaluating and comparing discovery tools: how close are we towards the next generation catalog? = *Library Hi Tech*, Vol. 28, No. 4, p. 690–709.

YANG, Sharon Q. – HOFMANN, Melissa A.: Next generation or current generation?: A study of the OPACs of 260 academic libraries in the USA and Canada. = *Library Hi Tech*, Vol. 29, No. 2, 2011 p. 266–300./

(Dávid Andrienne)